

ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

PEDAGOGICAL ANALYSIS OF THE READINESS OF FUTURE EDUCATORS FOR MORAL EDUCATION OF SENIOR PRESCHOOLERS

У статті здійснено педагогічний аналіз готовності майбутніх вихователів до морального виховання дітей старшого дошкільного віку. Обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми. Пояснено, що, попри наявне явище інтелектуальної селекції, нині постала необхідність створення належних умов для морального виховання дітей у закладах дошкільної освіти. Здійснено огляд літературних вітчизняних та зарубіжних джерел щодо підготовки вихователів до морального виховання дошкільників. Мета статті полягає в діагностиці рівнів готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників. Авторами визначено критерії (когнітивний, мотиваційний, діяльнісний) діагностики. На підставі аналізу визначених критеріїв та показників встановлено рівні готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників: формальний (низький), частково-продуктивний (середній), креативний (високий). Визначено чотири основні етапи проведення експерименту. Проведений експеримент засвідчив низьку готовність майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників та необхідність її вдосконалення. Виокремлено причини низького рівня готовності вихователів до дослідженої діяльності: утилітарно-практичне ставлення майбутніх педагогів до професійної підготовки, нерозуміння важливості морального компоненту, неусвідомлення студентами цілей і завдань діяльності з морального виховання старших дошкільників, недостатній рівень розвитку власного морального досвіду майбутніх фахівців. Розроблено шляхи вдосконалення підготовки майбутніх вихователів до морального виховання дітей за такими напрямками: а) наповненість змістового компоненту навчальних дисциплін, що вивчаються у ЗВО, моральним змістом; б) запровадження у навчальну програму курсу «Виховання моральності у дітей старшого дошкільного віку в умовах освітньо-розвиваючого середовища ЗВО»; в) залучення майбутніх вихователів до благодійницької та волонтерської діяльності; г) створення в закладах вищої освіти освітнього середовища, що сприяє утвердженню морально-етичних ідеалів студентів, залучення останніх до виховних заходів морального спрямування.

Ключові слова: педагогічний аналіз, вихователі, моральне виховання, дошкільники, критерії, рівні, показники, діагностика готовності, вдосконалення.

In the article the pedagogical analysis of the readiness of future educators for the moral education of older preschool children is given. The relevance of the researched problem is substantiated. It is explained that despite of the existing phenomenon of intellectual selection today there is a need to create appropriate conditions for the moral education of children in the preschool education. The review of literary of Ukrainian and foreign sources about the preparation of educators for the moral education of preschoolers is described. The purpose of the article is to diagnose the levels of readiness of the future educators for the moral education of older preschoolers. The authors defined the criteria (cognitive, motivational, activity) of diagnosis the levels based on the analysis of certain criteria and indicators of readiness of future educators for the moral education of senior preschoolers were established: formal (low), partially productive (medium), creative (high). The four main stages of the experiment are identified. The experiment showed the low readiness of the future educators for the moral education of older preschoolers and the need to improve it. The reasons for the low level of readiness of educators for the researched activity are singled out: the utilitarian-practical attitude of the future teachers for professional training, misunderstanding of importance of moral component, student' lack of the awareness of tasks of moral education of senior preschoolers, the insufficient level of future moral experience. The ways of improvement the preparation of the future educators for the moral education of children are given: a) the content of the disciplines studied in the high education must be filled of the moral content; b) the introduction into the curriculum of the course "The education of children morality in the nursery schools" must be taught; c) the involvement of future educators in charitable and volunteer activities; d) the creation in educational institutions the special environment that promotes the establishment of moral and ethical ideals of students, the involvement of them in educational moral activities.

Key words: pedagogical analysis, educators, moral education, preschoolers, criteria, levels, indicators, diagnostics of readiness, improvement.

УДК 371.134

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-1.20>

Красовська О.О.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри початкової та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Марчук О.О.,

докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри педагогіки
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Мельничук Л.Б.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Шкабаріна М.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри української мови та літератури
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку Української держави відбувається реформування освітньої галузі, зокрема, її першої ланки – дошкільної. Завдання модернізації змісту дошкільної освіти, гуманізації її цілей та принципів чітко окреслені в Базовому компоненті дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (2021) [1]. Попри наявне явище інтелектуальної селекції, нині постала необ-

хідність створення умов для морального зростання дітей та становлення їх як особистостей, культивування в них загальнолюдських цінностей. У зв'язку з цим виникає потреба підготовки професійно компетентного, конкурентоспроможного фахівця дошкільної освіти, здатного до вирішення актуальних проблем розвитку, навчання та виховання дітей [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблемі морального виховання

присвячено низку досліджень. Так, філософські засади і передумови морального виховання охарактеризовано в роботах Л. Архангельського, А. Ахвердова, Н. Бердяєва, В. Блюмкина, М. Боришевського, Б. Братуся, А. Лопуховської, О. Целікової та інших. Психологічні механізми та закономірності морального виховання дошкільників розкрито в дослідженнях психологів: С. Анісімова, Л. Божович, Т. Ващенко, Т. Гаврилової, Р. Павелківа, Ю. Приходько, В. Рибалки, Є. Суботського. Характеристика процесу формування моральної поведінки дітей дошкільного віку здійснена в працях О. Безверхого, О. Богданової, Т. Грибоєдової, З. Огороднійчук, О. Скрипченко та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Результати теоретичного аналізу проблеми підготовки майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників виявили значущість феномена моральної культури в особистому становленні здобувачів дошкільної освіти та посилену увагу науковців до питань оптимізації системи морально-педагогічної підготовки вихователів.

Метою статті полягає в діагностиці готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням було охоплено 35 майбутніх вихователів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта» ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янука», з них 17 студентів представили експериментальну групу, а 18 студентів – контрольну. На констатувальному етапі експерименту насамперед було визначено критерії та їх ознаки, рівневу характеристику готовності майбутніх вихователів до формування моральних якостей у старших дошкільників. Критерії рівня сформованості та їх ознаки наведено нижче.

Когнітивний критерій: наявність знань із дисциплін професійної та практичної підготовки; психолого-педагогічних і фізіологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку; форм і засобів формування й корекції моральних якостей старших дошкільників; наявність знань про критерії і показники їхньої моральної вихованості; основні вимоги і дотримання професійної етики, вміння вирішувати професійно-моральні проблеми та ситуації, що сприяють формуванню моральних якостей старших дошкільників.

Мотиваційний критерій: наявність об'єктивного уявлення про спеціальність вихователя дошкільного закладу освіти, професійну спрямованість і мотивацію діяльності з формування моральних якостей старших дошкільників; настанови на дотримання загальнолюдських цінностей, принципів загальнолюдської моралі; позитивне

ставлення до розвитку власних моральних якостей, необхідних у майбутній професії, навчання їх культури моральної поведінки; налаштованість майбутніх вихователів на здобуття знань про суспільно значущі моральні ідеали, погляди, норми, вимоги тощо; позитивне ставлення до оволодіння способами та прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, вміннями, навичками; настанови працювати за вибраною спеціальністю, інтерес до взаємодії з учасниками педагогічного процесу, уміння регулювати свій емоційний стан (відсутність емоційної напруженості, страху перед дітьми); управляти собою під час виконання своїх професійних обов'язків; наявність у студентів моральних почуттів, оцінок, переконань, ставлень і свідомих вчинків; усвідомлення своїх особливостей і можливостей, здібності до саморегуляції.

Діяльнісний критерій: уміння налагоджувати взаємовідносини з здобувачами дошкільної освіти й колегами у процесі професійної діяльності, спілкуватися зі старшими дошкільниками, їхніми батьками, залучати дітей до організованої колективної діяльності, що сприяє формуванню таких моральних якостей, як щирість, співчуття, чесність, повага; вміння виражати і відстоювати свою думку, сперечатися, вислуховувати думки інших, планувати й організовувати свою діяльність із формування моральних якостей старших дошкільників, діагностувати рівень розвитку моральних якостей у здобувачів дошкільної освіти, вміння контролювати, оцінювати і вносити корективи в педагогічний процес щодо розвитку моральних якостей старших дошкільників, аналізувати педагогічні ситуації, що потребують морального вибору і спрямовані на формування моральних якостей старших дошкільників; вміння об'єктивно оцінювати перебіг процесу формування моральної свідомості та самосвідомості, свідомої дисципліни, обов'язку і відповідальності; наявність стійкої схильності до самоаналізу й самооцінки своїх професійних дій, пов'язаних із формуванням моральних якостей старших дошкільників.

На підставі аналізу визначених критеріїв та показників було встановлено рівні готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників: формальний (низький), частково продуктивний (середній), креативний (високий).

Формальний (низький) – узагальнені прогностичні, організаційно-регулятивні, контрольнокоригуючі вміння в майбутніх фахівців дошкільної освіти розвинені неповною мірою. Майбутні педагоги, які зараховані нами до низького рівня, характеризуються відсутністю компетентності й обізнаності в теоретичних і практичних аспектах морального виховання старших дошкільників, мають труднощі в організації та проведенні виховних заходів. Вони мають лише деякі вміння орга-

нізувати моральне виховання старших дошкільників, що базуються на життєвому досвіді, часто діють інтуїтивно. Пошук шляхів розв'язання тієї чи іншої ситуації здебільшого здійснюють методом випробувань і помилок, їм не вистачає самостійності у прийнятті рішень.

Частково-продуктивний (середній) рівень переважає у студентів, які володіють узагальненими прогностичними, організаційно-регулятивними, контрольнo-коригуючими вміннями. Вони обізнані з традиційними технологіями та змістом морального виховання старших дошкільників. Однак вони характеризуються незначною сформованістю мотиваційної основи для реалізації виховного процесу, мають нечіткі теоретичні знання щодо використання інтерактивних методів морального виховання в дошкільному закладі освіти. Вони здебільшого діють за аналогією, шаблоном, копіюють звичний спосіб морального виховання, відчують труднощі в означеній діяльності.

Креативний (високий) рівень властивий майбутнім фахівцям, які досконало володіють методологічними, загальнотеоретичними, методичними, організаційно-педагогічними знаннями, прогностичними, організаційно-регулятивними, контрольнo-коригуючими вміннями та навичками здійснення морального виховання старших дошкільників. Їм притаманне вміння творчо розв'язувати проблеми організації навчальної діяльності дітей, а також стимулювання їх до творчої діяльності у здобутті моральних знань.

З метою з'ясування рівнів готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників було використано систему методів дослідження, з-поміж них – спостереження, анкетування, моделювання ситуацій, аналіз конспектів занять, бесід та ін. Відповідно до завдань констатувального експерименту та виокремлених критеріїв готовності студентам контрольної та експериментальної груп було запропоновано 3 етапи діагностичних процедур, метою яких було діагностування рівнів готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників.

I етап констатувального експерименту був спрямований на виявлення здатності майбутніх педагогів до морального виховання старших дошкільників за когнітивним критерієм. Методи дослідження на цьому етапі – анкетування, практичні завдання, аналіз продуктів діяльності студентів.

З метою встановлення рівнів усвідомлення цілей і завдань діяльності з морального виховання старших дошкільників студентам було запропоновано анкетне опитування. Аналіз проведеного опитування та бесіди виявив, що не всі студенти чітко усвідомлюють мету морального виховання. Зокрема, 66% респондентів сформулювали

мету надто загально, наприклад, «...виховання гуманної особистості», «...всебічний розвиток дошкільника», «формування національної гідності і непримиренності до зла»; 36% майбутніх педагогів вказали лише на один чи кілька компонентів моральної вихованості, наприклад «моральні якості», «моральна поведінка», «моральний світогляд і цінності», «моральні знання». Крім того, 18% опитаних, з якими проводились анкетування та бесіди, не змогли чітко визначити мету морального виховання; 30% з них серед перших трьох важливих напрямів зазначають моральне виховання, 54% майбутніх вихователів ставлять його на одне з останніх місць.

Аналіз відповідей студентів засвідчив, що всі вони усвідомлюють важливість формування навичок культурної поведінки, що визначили як одне з виховних завдань 93% респондентів. Завдання збагачення моральних знань старших дошкільників визначили 21% респондентів, доброзичливого ставлення до людей – 27%, любові до природи – 33%, працелюбності та відповідальності – 30%, турботливості – 24%, любові до рідного краю – 33%. Серед форм та методів морального виховання, з якими обізнані майбутні вихователі, 72% опитаних назвали здебільшого традиційні: бесіди, виховні заходи, переконання, покарання, навчання, ігрові методи тощо; 63% майбутніх вихователів змішують поняття форм та методів виховання; 18% респондентів взагалі не відповіли на поставлене запитання.

Результати аналізу календарних планів та конспектів занять, які студенти робили під практичних занять, засвідчили, що лише близько 21% запланованих виховних заходів було спрямовано на реалізацію конкретних завдань морального виховання старших дошкільників, а також підтвердили результати опитування щодо того, що мету морального виховання майбутні педагоги формулювали надто загально.

Сукупні результати діагностики готовності майбутніх педагогів до морального виховання старших дошкільників за когнітивним критерієм представлено в таблиці 1.

Дані діагностики готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників свідчать про перевагу формального (низького рівня) в студентів контрольної (62%) та експериментальної (67%) груп. Середній рівень характерний для 21% опитаних, високий – для 14,5%.

Діагностичні завдання II етапу констатувального експерименту сприяли виявленню готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників за мотиваційним критерієм. З цією метою ми використовували завдання опрацювати нормативні документи («Національну доктрину розвитку системи освіти України у XXI столітті», Закон України «Про

Таблиця 1

Узагальнені результати рівнів готовності студентів до морального виховання старших дошкільників за когнітивним критерієм (у %)

Групи	Когнітивний критерій		
	Рівні		
	Креативний (високий)	Частково-продуктивний (середній)	Формальний (низький)
Контрольна група	15	23	62
Експериментальна група	14	19	67
Узагальнений показник	14,5	21,0	64,5

Таблиця 2

Узагальнені результати рівнів готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників за мотиваційним критерієм

Групи	Мотиваційний критерій		
	Рівні		
	Креативний (високий)	Частково-продуктивний (середній)	Формальний (низький)
Контрольна група	29	38	33
Експериментальна група	24	28	52
Узагальнений показник	26,5	33,0	42,5

дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція)), визначити важливі аспекти, які зумовлюють необхідність оптимізації процесу морального виховання в закладах дошкільної освіти, зробити висновок щодо необхідності формування моральних якостей дошкільників в умовах ЗДО.

Сукупні результати діагностичного обстеження другого критерію готовності представлені в таблиці 2.

За результатами діагностики готовності студентів до морального виховання старших дошкільників можемо зробити висновок, що студенти показали кращі результати, ніж за діагностикою когнітивного критерію. Зокрема, показники високого рівня продемонстрували 26,5% студентів, середнього – 33% опитаних, низького – 42,5% респондентів.

Діагностичні процедури III етапу констатувального експерименту сприяли виявленню готовності майбутніх педагогів до морального виховання старших дошкільників за діяльнісним критерієм. З цією метою ми використовували завдання, спрямовані на виявлення умінь організовувати та планувати виховну роботу, зокрема, майбутнім педагогам було запропоновано розробити план виховної роботи на півріччя, враховуючи зміст морального виховання в дошкільному закладі освіти. Окрім того, ми намагалися з'ясувати можливості майбутніх педагогів щодо застосування різноманітних форм та методів морального виховання. Для цього студентам було запропоновано самостійно скласти план-схему виховного заходу, який можна провести зі старшими дошкільниками. На третьому етапі також

виявляли знання та уміння майбутніх педагогів використовувати інтерактивні методи морального виховання старших дошкільників.

Майбутні вихователі виконували завдання, на кшталт: використовуючи запропонований перелік методів, виберіть ті, які належать до інтерактивних (морально-етичні бесіди; евристичні бесіди; виховні ситуації; переконання; навіювання; заохочення; «Снігова куля»); мозкова атака; мотиваційні ігри; презентації думок; підготуйте фрагмент виховного заходу, де використовується один чи кілька інтерактивних методів, вкажіть, які саме.

Узагальнені результати третього критерію готовності майбутніх вихователів початкових класів до морального виховання старших дошкільників представлено в таблиці 3.

Проведений нами експеримент дав змогу встановити низьку готовність майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників.

Середній результат за кожним рівнем визначався за формулою

$$P = \frac{K_1 + K_2 + K_3}{n}$$

P – середній результат, n – кількість завдань, K1 + K2 + K3 – результат середнього арифметичного, отриманого в кожному завданні.

Середні показники готовності студентів контрольної та експериментальної групи до морального виховання за когнітивним, мотиваційним та діяльнісним критеріями відображено в таблиці 4.

Як бачимо з даних таблиці, студенти експериментальної групи виявили нижчий рівень готовності до морального виховання порівняно зі студентами контрольної групи. Причинами

Таблиця 3

Узагальнені результати рівнів готовності студентів до морального виховання старших дошкільників за діяльнісним критерієм

Групи	Діяльнісний критерій		
	Рівні		
	Креативний (високий)	Частково-продуктивний (середній)	Формальний (низький)
Контрольна група	15	38	47
Експериментальна група	14	28	58
Узагальнений показник	14,5	33,0	52,5

Таблиця 4

Готовність майбутніх педагогів до морального виховання старших дошкільників за когнітивним, мотиваційним та діяльнісним критеріями

Групи	Рівні		
	Креативний (високий)	Частково-продуктивний (середній)	Формальний (низький)
	Контрольна група	20	33
Експериментальна група	17	25	58
Узагальнений показник	18,5	29,0	52,5

такого стану вважаємо утилітарно-практичне ставлення майбутніх педагогів до професійної підготовки, нерозуміння важливості морального компоненту, неусвідомлення студентами цілей і завдань діяльності з морального виховання старших дошкільників, недостатній рівень розвитку власного морального досвіду майбутніх фахівців, побутування серед студентів стереотипних уявлень про організацію морального виховання дітей, неусвідомлення майбутніми вихователями морального потенціалу навчальних предметів початкової школи, сфери спілкування та взаємин тощо.

Висновки. Результати нашого дослідження виявили необхідність удосконалити навчальні програми із дисциплін професійно орієнтованої підготовки, розробити методику, що сприяла б ефективній підготовці майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників за такими напрямками: а) наповненість змістового компоненту навчальних дисциплін, що вивчаються в ЗВО, моральним змістом; б) запровадження у навчальну програму курсу «Виховання

моральності у дітей старшого дошкільного віку в умовах освітньо-розвиваючого середовища ЗВО»; в) залучення майбутніх вихователів до благодійницької та волонтерської діяльності; г) створення в закладах вищої освіти освітнього середовища, що сприяє утвердженню морально-етичних ідеалів студентів, залучення останніх до виховних заходів морального спрямування.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в розробленні методики формування в майбутніх вихователів знань, умінь та навичок стосовно морального виховання дошкільників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Нова редакція / Під наук. керів. д. психол. н., проф., член-кореспондента НАПН України Т. О. Піроженко. Наказ МОН України № 33 від 12.01.2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf>
2. Волкова С.В. Морально-ціннісні орієнтації особистості: сутність, функції, основні складові. *Педагогічні науки* : збірник наук. пр. Херсон : Айлант, 2001. Випуск 25. С. 57–61.